

Beslut

efter kvalitetsgranskning av
undervisningen i källkritiskt förhållningssätt
– fokus gymnasieskolan
vid Sven Eriksonsgymnasiet C
i Borås kommun

Inledning

Skolinspektionen har med stöd i 26 kap. 19-20 § skollagen (2010:800) genomfört en tematisk kvalitetsgranskning på Sven Eriksonsgymnasiet avseende verksamhetens kvalitet inom undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan. Syftet med denna kvalitetsgranskning är att granska kvaliteten i de utvalda skolornas undervisning i källkritiskt förhållningssätt till digitala och andra källor, med fokus på gymnasieskolan. I granskningen omfattar begreppet källkritiskt förhållningssätt både källkritik, källtillit och informationssökning. Granskningen syftar till att besvara frågan:

I vilken utsträckning främjar undervisningen elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor?

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga och enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor avseende geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkesprogram och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolenheterna kommer även en övergripande rapport publiceras våren 2024.

Granskningen genomfördes i september månad 2023 av utredarna Lena Osvaldsson och Maria B Stiegsdotter.

Läsanvisning

Bedömningen görs i förhållande till de kvalitetskriterier Skolinspektionen tagit fram i granskningen inom det granskade området vilket beskrivs i bilaga 1. I denna bilaga finns också beskrivet hur granskningen har genomförts. Granskningens författningsstöd återfinns i bilaga 2. På varje område bedöms om verksamheten uppfyller framtagna kvalitetskriterier i hög utsträckning, i flera delar men utvecklingsområden finns eller i låg utsträckning. Om en verksamhet bedöms uppfylla kvalitetskriterierna i låg utsträckning eller i flera delar anger Skolinspektionen att utvecklingsarbeten behöver inledas och visar på inom vilka punkter. En skriftlig redovisning av åtgärder begärs också av skolan. Om en verksamhet bedöms uppfylla kriterierna i hög utsträckning begär inte Skolinspektionen motsvarande redovisning men kan lämna framåtsyftande kommentarer.

Fakta om verksamheten

Sven Eriksonsgymnasiet är en kommunal gymnasieskola belägen i Borås kommun och består av fyra skolenheter. Vid enhet C bedrivs utbildning inom gymnasieskolans ekonomiprogram med inriktningen ekonomi. Skolenheten har cirka 350 elever läsåret 2023-24.

Beslut:

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Skolinspektionen bedömer att framtagna kvalitetskriterier uppfylls vid Sven Eriksonsgymnasiet i följande utsträckning:

Skolinspektionen bedömer följande: Undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala som andra källor *i flera delar, men utvecklingsområden finns.*

Ett utvecklingsarbete behöver inledas inom följande delar:

- För att kunna utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt behöver lärarna, med hjälp av rektorn och skolbibliotekarien, uppdatera sig kring nya rön avseende källkritiskt förhållningssätt och de digitala världar eleverna rör sig i.
- Lärarna behöver åskådliggöra behovet av källkritik för eleverna och i det arbetet inkludera olika typer av källor.
- Lärarna behöver ge eleverna tydlig och framåtsyftande återkoppling när det gäller så väl att söka, granska och värdera källor så att eleverna kan utveckla sitt källkritiska förhållningssätt.

Uppföljning

Huvudmannen ska senast 2024-04-12 redovisa till Skolinspektionen vilka förbättringsåtgärder som vidtagits utifrån de identifierade utvecklingsområdena och resultat av dessa åtgärder. Som stöd för redovisningen bör bifogad mall (bilaga 3) användas.

Redogörelsen skickas via e-post, till dokument.goteborg@skolinspektionen.se. Hänvisa till Skolinspektionens diarienummer för granskningen (dnr 2022:8458) i de handlingar som sänds in.

Skolinspektionens bedömningar

Nedan redovisas Skolinspektionens bedömningar.

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Kvalitetsgranskningen syftar till att granska i vilken utsträckning undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor.

Det innefattar en granskning av hur lärarna arbetar för att utveckla och anpassa undervisningen till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Samarbetet mellan lärare och skolbibliotekens personal har en viktig roll att fylla i det.

Granskningen innefattar också om ett källkritiskt förhållningssätt och metod ständigt är levande/närvarande i undervisningen genom både teoretiska resonemang och praktiska exempel. Detta innefattar prövningar av trovärdighet och relevans av både information och olika källor. Det gäller såväl text som bild, rörlig bild och ljud samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Till sist innefattar granskningen hur eleverna får möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt samt hur lärarna leder och stöttar elevernas utveckling av källkritiska förmågor.

Skolinspektionen bedömer följande: Undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala som andra källor i flera delar, men utvecklingsområden finns.

Granskningen visar att lärare samverkar både med lärare från andra skolenheter och med lärare inom enheten, men endast vissa lärare samverkar med skolbibliotekarien kring frågor som rör källkritiskt förhållningssätt. Enstaka lärare strävar aktivt efter att hålla undervisningen uppdaterad gällande kritiskt förhållningssätt, men de flesta utgår endast från den information som kommer via deras egna nyhetskanaler och samhällsdebatten.

Granskningen visar att undervisning i källkritiskt förhållningssätt förekommer i någon form i de flesta gymnasiegemensamma ämnen. Lärarna åskådliggör emellertid endast i viss utsträckning behovet av källkritiskt förhållningssätt för eleverna. Undervisningen innehåller teoretiska resonemang kring hur olika argument och perspektiv tar sig uttryck i olika, främst textbaserade, källor. Vidare omfattar undervisningen informationssökning genom teoretiskt resonemang och även, men mindre ofta, praktiskt tillvägagångssätt.

Granskningen visar att lärarna utformar uppgifter där eleverna ges möjlighet att tillämpa ett källkritiskt förhållningssätt, men att eleverna inte behöver använda

olika typer av källor. Eleverna får i viss utsträckning stöd när de använder det källkritiska förhållningssättet i olika uppgifter, men de får sällan feedback på hur de tillämpar det källkritiska förhållningssättet.

Samarbete för att utveckla undervisningen inom källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att lärare samverkar både med lärare från andra skolenheter och med lärare inom enheten, men endast vissa lärare samverkar med skolbibliotekarien kring frågor som rör källkritiskt förhållningssätt. Enstaka lärare strävar aktivt efter att hålla undervisningen uppdaterad gällande kritiskt förhållningssätt, men de flesta utgår endast från den information som kommer via deras egna nyhetskanaler och samhällsdebatten.

Samarbete i frågor som rör källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att lärarna samverkar både med lärare från andra skolenheter och inom enheten för att utveckla undervisningen i källkritik. Av intervju med lärare och rektorn framgår att lärare samarbetar kring undervisningen i ämneslagen, i vilka lärare från alla fyra skolenheterna i skolbyggnaden ingår. Källkritiskt förhållningssätt utgör en del av det arbetet. Exempelvis arbetar lärarna i samhällskunskap, historia och religion med en gemensam planering där källkritik ingår. Denna termin har också ämneslaget i naturkunskap gjort ett gemensamt årshjul och delat med sig av uppgifter. Där ingår vetenskapligt arbetssätt men också andra typer av kritiskt förhållningssätt, exempelvis i arbetet med kroppsideal. I ämneslaget i svenska och i engelska samverkar lärarna kring skrivande och då kommer sökning och källkritik in som en naturlig del. Vidare framgår att ett arbete med progression i vetenskapligt skrivande med ämnesövergripande projekt i år 1 och 2 har genomförts i programarbetslaget, det vill säga inom skolenheten. I det arbetet ingår även källkritik och syftet är att förbereda eleverna inför gymnasiearbetet. Detta läsår startar arbetet enligt den planen. Det är, enligt rektorn, emellertid ännu inte tydligt för alla lärare vilken roll skolbibliotekarien har i de olika delmomenten i planen, men det finns tid avsatt för fortsatt arbete och då ska skolbibliotekariens roll tydliggöras.

Vidare visar granskningen att endast vissa lärare samverkar med skolbibliotekarien kring frågor som rör källkritiskt förhållningssätt. Av samtliga intervjuer framgår att skolbibliotekarien vid ett tillfälle informerar eleverna i alla klasser i år 1 om olika sätt att söka, granska och värdera källor. Dock gör bibliotekarien inte någon genomgång av hur man kan använda det fysiska skolbiblioteket. Även om lärarna vet att skolbibliotekarien har en genomgång med eleverna, är innehållet okänt för många lärare på skolan. Därmed är möjligheten att återknyta och bygga vidare på den information eleverna fått vid detta tillfälle mycket liten. Skolbibliotekarien är också oftast involverad i ett större arbete i år 2, då eleverna introduceras för mer

avancerade databaser och sätt att söka, samt i gymnasiearbetet i år 3. Skolbibliotekarien har länge gjort dessa insatser på skolan, men det finns inte uttryckt i något dokument utan beror av personliga kontakter mellan lärare och skolbibliotekarien. Det framgår vidare att samarbetet uteblivit i vissa klasser i år 2, och att det beror på att nya lärare inte uppmärksammas på möjligheten och traditionen att samarbeta med skolbibliotekarien. Av intervjun med rektorn framgår att det på skolan finns en skrivguide med en gemensam kravnivå gällande källkritik och att bibliotekspersonal håller på att uppdatera den nu. Endast en lärare nämner emellertid gemensamma skrivmallar, och eleverna ger inga exempel på att de har använt några mallar eller någon skrivguide. Inga övriga strategier, planer eller policys för undervisningen i källkritiskt förhållningssätt finns synliggjorda i dokument på skolenheten eller på mer övergripande nivå. Det har dock, utifrån identifierade behov av kunskapsutbyte kring AI, bildats en arbetsgrupp bestående av lärare i olika ämnen, skolbibliotekarie och rektor, som under hösten ska ta fram en policy kring användning av AI i undervisningen och sedan inspirera till användning och ytterligare kunskapsutbyte i denna fråga.

Utveckling av undervisningen i källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att enstaka lärare aktivt strävar efter att hålla undervisningen uppdaterad gällande kritiskt förhållningssätt. Av intervjuer med lärare framgår att de, med undantag av någon enstaka presentation av en kollega på de gemensamma mötena, främst uppdaterar sig kring källkritiskt förhållningssätt på eget initiativ. De flesta lärare tar endast del av de generella aspekter av källkritik som behandlas i etablerade nyhetskanaler och samhällsdebatten, utan att specifikt fördjupa sig i den källkritiska utvecklingen. Det framkommer inga exempel på att lärare aktivt söker information för att uppdatera sig kring källkritiskt förhållningssätt exempelvis via myndigheter eller forskning. Endast en lärare nämner att hen uppdaterar sig via forskning, och då som en del av en behörighetsgrundande fortbildning. Läraren uttrycker att hen försöker lyfta denna forskning i möten med ämneskollegor. Samma lärare uppdaterar sig också om källkritik av sociala medier via en grupp på Instagram som granskar influencers och vad deras kunskap baserar sig på. Övriga lärare som intervjuats anser sig inte vara uppdaterade på hur elevernas digitala värld ser ut och fungerar. Den kunskap dessa lärare har om sociala medier och influencers härrör till största delen från nyheter som lärarna tar del av i mer traditionella medier. Som nämns ovan finns det emellertid lärare som håller på att uppdatera sig kring den nya AI-tekniken genom att delta i en arbetsgrupp på skolan.

Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt

Granskningen visar att undervisning i källkritiskt förhållningssätt förekommer i någon form i de flesta gymnasiegemensamma ämnen. Lärarna åskådliggör emellertid

endast i viss utsträckning behovet av källkritiskt förhållningssätt för eleverna. Undervisningen innehåller teoretiska resonemang kring hur olika argument och perspektiv tar sig uttryck i olika, främst textbaserade, källor. Vidare omfattar undervisningen informationssökning genom teoretiskt resonemang och även, men mindre ofta, praktiskt tillvägagångssätt.

Källkritiskt förhållningssätt i undervisningen

Granskningen visar att undervisning i källkritiskt förhållningssätt förekommer i någon form i de flesta gymnasiegemensamma ämnen. Av samtliga intervjuer framgår att lärarna arbetar med källkritiskt förhållningssätt, men i olika grad och på olika sätt. Till exempel startar samhällskunskapsundervisningen i år 1 med ett separat arbetsområde om källkritiskt förhållningssätt, därefter ingår det som en naturlig del i den löpande undervisningen. Historia i år 2 inleds också med källkritik och därefter får eleverna löpande undervisning om källors relevans och trovärdighet i förhållande till det tema som bearbetas. I samarbete med lärare som undervisar i ämnet svenska presenterar skolbibliotekarien olika sätt att söka granska och värdera digitala källor i början av år 1. Sedan ingår detta moment i olika typer av skrivande och vid enstaka tillfällen användes det fysiska skolbiblioteket i svenskundervisningen. I naturkunskap tar sig undervisningen i källkritiskt förhållningssätt i huvudsak uttryck som undervisning i vetenskapligt arbetssätt, vilket alla naturkunskapslärare undervisar om.

Vidare visar granskningen att lärarna endast i viss utsträckning åskådliggör behovet av källkritiskt förhållningssätt för eleverna. Det framgår av intervjuerna att lärarna i några av de gymnasiegemensamma ämnena försöker hitta ämnen som ligger eleverna nära. De tar också upp kontroversiella frågor, men det sker inte särskilt ofta, enligt eleverna. Av intervju med rektorn och lärarna framgår att det inte finns något stöd för lärare i hur de kan ta upp och hantera kontroversiella frågor, utan att de på förekommen anledning diskuterar med kollegor. Lärarna upplever att de skulle behöva mer stöd i detta, eftersom många kontroversiella teman får utrymme i samhällsdebatten nu, till exempel koranbränningarna och den lokalt belägna konstatställningen som skulle stängas/flyttas på grund av ett möjligt provokativt budskap. Lärarna har emellertid inte förmedlat till rektorn att de upplever ett behov av stöd i dylika frågor. Eleverna å sin sida ger visserligen exempel på att undervisningen tagit upp kontroversiella frågor, som vapenlagar i USA, men tycker inte att lärarna visar varför det är relevant och intressant att arbeta med källkritik. Eleverna menar vidare att det inte har hänt något stort i världen det senaste året och att det är därför lärarna inte tagit upp aktuella händelser i undervisningen. Vidare är det endast en av de intervjuade lärarna som utgår från information på sociala medier i sin undervisning och på så vis tydliggör för eleverna att källkritiskt förhållningssätt inte bara utgör en viktig del av skolarbetet utan även av vardagslivet. De intervjuade eleverna har bara haft några veckors undervisning i det ämnet vid

tiden för granskningen och har inte varit med om att lärare arbetar med information från sociala medier. Det framkommer dock i lärarintervjun att en lärare som undervisar i år 1 har belyst vikten av källkritiskt förhållningssätt med hjälp av exemplet "whatsapp-morden" i Indien, där en tänkt varning i sociala medier i förlängningen ledde till att flera oskyldiga mördades.

Prövningar av trovärdighet och relevans

Granskningen visar att undervisningen innehåller teoretiska resonemang kring hur olika argument och perspektiv tar sig uttryck i olika, främst textbaserade, källor. Av intervjuer framgår att eleverna får undervisning om vad som skiljer olika texttyper, exempelvis argumenterade text, brev, roman och faktatext åt, samt vad man måste beakta när man tolkar informationen i olika typer av texter. Dessutom visar vissa lärare hur samma typ av kunskap framställs på olika sätt, till exempel på 1177.se och i sociala medier. Undervisningen omfattar teoretiska begrepp som äkthet, beroende, tendens, trovärdighet, autenticitet, syfte, mottagare, referenser, relevans hypotes, teori, modell, källtillit och manipulation men också enklare begrepp för granskande, så som vem, vad, varför och när. Lärarna har inte enats om några gemensamma begrepp på skolan, men lärare som undervisar i samma ämnen använder ofta samma begrepp, framförallt om de finns med i läromedlet. Av elevintervjun framgår också att lärarna ständigt påminner eleverna om de begrepp eleverna förväntas använda.

Granskningen visar vidare att undervisningen omfattar praktiska prövningar av trovärdighet och relevans. Av intervjuer framgår att lärare har förklarat för eleverna hur man prövar trovärdighet framförallt i textbaserade källor. Också falska nyheter och desinformation har då ingått. Elever får också undervisning om att vissa källor kan vara användbara i ett syfte men inte i ett annat. Filmsekvenser ingår visserligen i undervisningen om hur man prövar trovärdighet och relevans, men endast vid enstaka tillfällen i vissa ämnen och en lärare säger att hen inte alls arbetar med att analysera eller granska film i sina ämnen. Av elevintervjun framgår att lärarna inte har förklarat hur man prövar bilders trovärdighet och relevans, till exempel genom att söka bildens ursprung på nätet. De elever som vet hur man gör har lärt sig det på sin förra skola eller på något annat sätt men det finns också elever som inte vet hur det går till. Enligt skolbibliotekarien ingår emellertid äkta respektive manipulerade bilder i den genomgång som hen genomför i alla klasser. Lärarna ger också exempel på att de har pratat om retuscherade bilder av en kändis samt nyheter i amerikanska tidningar där människan på bilden är samma fast olika ljus i hyn, vilket påverkar intrycket för målgruppen tidningen skriver för. I inriktningsämnena får eleverna undervisning i hur budskap riktas mot särskilda målgrupper i reklam och på så vis använder manipulation. Av elevintervjun framgår också att lärarna förklarar tydligt med ord hur prövning av trovärdighet och relevans går till men att inte alla konkret visar det. Flera lärare beskriver i intervjun att de känner igen sig i detta.

Informationssökning i olika källor

Granskningen visar att undervisningen omfattar informationssökning genom teoretiskt resonemang och även, men mindre ofta, genom praktiskt tillvägagångssätt. Av intervjuerna framgår att skolbibliotekarien visar alla elever i år 1 hur man söker information på nätet och i de databaser som är tillgängliga för skolan. I år 2 blir ibland skolbibliotekarien inkopplad i samband med att eleverna skriver ett ämnesövergripande arbete. Då visar skolbibliotekarien åter informationssökning i databaser samt hur man använder Google scholar. Länkar till skolans tillgängliga databaser och andra granskade informationskällor finns emellertid inte samlade på ett ställe, vilket en lärare menar skulle vara önskvärt. Lärarna har också förklarat för eleverna hur det går till att söka information i böcker. Både lärarna och eleverna uppger att undervisningen under år 1 tagit upp att algoritmer styr utfallet av sökningar på nätet och att filterbubblor kan påverka våra åsikter. Någon lärare har även visat det praktiskt genom att låta eleverna jämföra sitt utfall av en sökning med andra elevers och lärares.

Lärarna ger eleverna stöttning i användningen av det källkritiska förhållningssättet

Granskningen visar att lärarna utformar uppgifter där eleverna använder källkritiskt förhållningssätt, men att eleverna inte behöver använda olika typer av källor. Eleverna får i viss utsträckning stöd när de använder det källkritiska förhållningssättet i olika uppgifter, men de får sällan feedback på hur de tillämpar det källkritiska förhållningssättet.

Källkritiskt förhållningssätt i elevernas uppgifter

Granskningen visar att lärarna utformar uppgifter där eleverna använder källkritiskt förhållningssätt, men att eleverna inte behöver använda olika typer av källor. Av intervjuer med både lärare och elever framgår att i de flesta ämnen får eleverna under läsåret en större uppgift som innebär att de ska söka, granska och värdera information, och att i vissa ämnen får de fler än en större uppgift av sådan karaktär. I några ämnen får eleverna i samband med uppgiften också skriva en resonerade källkritisk text om valet av källor. Det händer även att eleverna får mindre uppgifter, som att söka information om något speciellt i slutet av lektionen. I naturkunskapen får eleverna träna på att använda det naturvetenskapliga arbetssättet med hypoteser och observationer som stärker eller förkastar hypotesen. Inte i någon intervju framkommer exempel på att lärarna ställer krav på att eleverna ska använda olika typer av källor. Det framgår av intervju med både lärare och elever att eleverna inte har sökt information i tryckt material förutom i sina läromedel, men att det tidigare har hänt att enstaka klasser har gått till skolbiblioteket för att söka information. Eleverna är av uppfattningen att de förväntas använda textbaserade källor men uttrycker att de även skulle kunna välja en film som källa.

Aktivt stöd och stödstrukturer för att agera källkritiskt

Granskningen visar att eleverna i viss utsträckning får stöd när de använder det källkritiska förhållningssättet i olika uppgifter. Av intervjuer framgår att lärarna ibland ger eleverna länkar till alla källor som eleverna ska använda och ibland ger lärarna rekommendationer om var eleverna kan börja söka, till exempel Landguiden eller 1177.se. De intervjuade eleverna är av uppfattningen att så länge de kan förklara varför de använt dem, får de välja källor fritt. Av intervju med lärare framgår att eleverna också får tips på sökord och att sökorden då oftast står med i uppgiften, men det nämner inte de intervjuade eleverna. Varken lärare eller elever nämner något gemensamt stöddokument för källkritiskt förhållningssätt som eleverna kan ha tillgängligt under arbetet, men av rektorsintervjun framkommer att en skrivguide är under ombearbetning av bibliotekspersonal. Enligt eleverna finns en progression som består i att lärarna gav eleverna mer lärarstöd de första gångerna de skulle arbeta med källor. Eleverna får nu visserligen hjälp om de önskar och behöver, men de kan nu arbeta mer självständigt och förväntningarna från lärarna har ökat. Det framkommer också att lärare som träffar eleverna först i år 2 har noterat att eleverna då har god förståelse för vad som är en relevant och pålitlig källa, vilket de hänför till vad eleverna fått undervisning om i kurserna i år 1.

Återkoppling kring källkritiska ställningstaganden

Granskningen visar att eleverna sällan får feedback på hur de tillämpar det källkritiska förhållningssättet. Av intervjun med lärare och elever framgår att endast vissa lärare ger återkoppling på hur elever använder sig av källkritiskt förhållningssätt. I dessa fall kan det emellertid vara både muntlig och skriftlig feedback. När eleverna får återkoppling handlar den framförallt om hur eleverna har granskat och värderat källan, och inte om hur de har gjort för att söka och välja källor.

Identifierade utvecklingsområden

I syfte att ytterligare höja verksamhetens kvalitet inom området bedömer Skolinspektionen att ett utvecklingsarbete behöver inledas inom följande:

- För att kunna utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt behöver lärarna, med hjälp av rektorn och skolbibliotekarien, uppdatera sig kring nya rön avseende källkritiskt förhållningssätt och de digitala världar eleverna rör sig i.

Granskningen visar att lärarna visserligen håller sig ajour gällande aktuella frågor generellt i samhällsdebatten, men att de flesta inte tar del av ny forskning eller uppdateringar från myndigheter gällande kritiskt förhållningssätt. Alla lärare är inte heller medvetna om vilken information alla elever får av skolbibliotekarien och

endast få lärare är uppdaterade på elevernas informationsflöden och hur de fungerar.

Skolinspektionen rekommenderar därför att lärarna, med hjälp av med rektorn och skolbibliotekarien, uppdaterar sig kring källkritiskt förhållningssätt. Eleverna lever i ett komplext samhälle med stort informationsflöde och snabb förändringstakt. Den utvecklingen vi ser på internet och i sociala medier innebär tillgång till oändliga mängder källor och möjligheter att hitta information. Den snabba utvecklingen ställer krav på att undervisningen i källkritiskt förhållningssätt är uppdaterad. Det framkommer att det sker flera olika insatser på skolenheten som skulle kunna bidra till att uppdatera lärarna kring den utveckling som sker i relation till källkritik. Skolbibliotekarien, AI-gruppen och enskilda lärare har information som de skulle kunna sprida till andra lärare, och de skulle även kunna ge förslag på material och länkar så att lärarna kan hålla sig uppdaterade. Även eleverna skulle kunna användas som en informationskälla, eftersom deras digitala världar snabbt förändras i takt med den tekniska utvecklingen. Information gällande källkritiskt förhållningssätt finns också hos ett antal myndigheter, till exempel Myndigheten för psykologiskt försvar, Statens medieråd och Skolverket, eller hos Internetstiftelsen i Sverige. Vidare skulle också goda exempel på undervisning i källkritiskt förhållningssätt kunna spridas i kollegiet, vilket skulle kunna utgöra starten på den idébank som det framkom att flera kollegor önskade sig.

- Lärarna behöver åskådliggöra behovet av källkritik för eleverna och i det arbetet inkludera olika typer av källor.

Granskningen visar att eleverna får undervisning i att söka, granska och värdera källor, men att det till största delen rör sig om digitala, textbaserade källor. Det framkommer även att lärarna endast i viss utsträckning åskådliggör behovet av källkritiskt förhållningssätt för eleverna.

Skolinspektionen rekommenderar därför att lärarna tillsammans med rektorn utvecklar undervisningen genom att i större grad inkludera ett källkritiskt förhållningssätt i frågor som kräver tolkning och värdering med hjälp av olika perspektiv. Detta för att tydliggöra behovet av att tänka kritiskt i relation till information och också motivera eleverna genom att göra detta i relation till frågor som engagerar dem. Eftersom elever idag får mycket av sin information via film, bilder och multimodala källor, ofta från sociala medier behöver dessa inkluderas i skolans arbete för källkritiskt förhållningssätt, men även tryckt material behöver ingå. Undervisningen kan med fördel utgå från ämnen som anses vara kontroversiella där behovet av ett källkritiskt förhållningssätt är uppenbart. Eftersom sådana ämnen ofta sprids i kanaler där elever befinner sig, till exempel via sociala medier eller på nätet i stort, kan undervisningen med fördel behandla dessa ämnen och därmed också involvera den digitala värld som eleverna befinner sig i och visa behovet av ett källkritiskt förhållningssätt.

- Lärarna behöver ge eleverna tydlig och framåtsyftande återkoppling när det gäller så väl att söka, granska och värdera källor så att eleverna kan utveckla sitt källkritiska förhållningssätt.

Granskningen visar att eleverna visserligen får vägledning av lärarna och att eleverna uppnår en ökad självständighet i arbetet, men att få av lärarna ger eleverna återkoppling på hur de söker, granskar och värderar källor.

Skolinspektionen rekommenderar därför att lärarna framöver ger återkoppling till eleverna gällande utvecklingen av deras källkritiska förmågor när det gäller att söka, granska och värdera information. Återkoppling är viktigt för att eleverna ska kunna utveckla sitt källkritiska agerande. Detta kan med fördel ske genom att återkoppla till de stödstrukturer som eleverna bör få när de ska arbeta med en uppgift. Dessa stödstrukturer bör på ett tydligt sätt visa hur eleverna förväntas arbeta i de olika ämnena med det källkritiska perspektivet utifrån samtliga aspekter, att söka, granska och värdera information i olika sorters källor.

På Skolinspektionens vägnar

X Maria Larsson

Beslutsfattare

Signerat av: Maria Larsson

X Lena Osvaldsson

Föredragande

Signerat av: Lena Osvaldsson

I den slutgiltiga handläggningen av ärendet har även Maria B Stiegsdotter, Utredare deltagit.

Bilaga 1: Underlag för bedömning tematisk kvalitetsgranskning

Vid granskningsbesöket inhämtas information om såväl styrkor som utvecklingsområden inom verksamheten. Värderingarna i detta beslut grundar sig på:

- 2 lektionsobservationer
- 1 gruppintervju med elever
- 1 gruppintervjuer med lärare och skolbibliotekarie
- 1 intervju med rektor.

Innan beslut har fattats har huvudmannen fått ta del av Skolinspektionens protokoll från besöket för faktakontroll.

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga såväl som enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor med avseende på geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkesförberedande och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolenheterna kommer även en övergripande rapport publiceras till våren 2024.

Bedömningsområden

Som underlag för bedömningarna har Skolinspektionens utredare använt sig av framtagna kvalitetskriterier, vilka är utformade i enlighet med forskning och beprövad erfarenhet.

Inom respektive område granskas följande:

Bedömningsområde 1: Samarbete för att utveckla undervisningen om källkritik

I området granskas hur lärarna utvecklar undervisningen och håller sig uppdaterade i förhållande till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Inom detta område är även samarbetet mellan lärare och med skolbibliotekens personal en viktig del för att utveckla skolans arbete och bidra till elevernas källkritiska förhållningssätt samt ge dem möjlighet att tillägna sig konkreta metoder för till exempel informationssökning. Lärarna behöver kunskap för att kunna undervisa eleverna om var och hur de hittar tillförlitliga källor samt balanserad information genom det som kallas sökkritik och källtillit. Lärarna behöver hålla sig uppdaterade så att undervisningen även kan innehålla moment om hur teknik och algoritmer påverkar källor och handlingar samt om hur den digitala tekniken utvecklas. I detta är en viktig del även de plattformar och forum

som eleverna får information från, vilket gör att lärarna behöver hålla sig uppdaterade även kring hur dessa sorterar och visar information.

Bedömningsområde 3: Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt

Området handlar om huruvida lärarna återkommande genomför undervisning om källkritiskt förhållningssätt i undervisningen. Forskningen visar att kombinationen av kunskapen inom ett ämne och dess vetenskapliga grund och förhållningssätt tillsammans med konkreta metoder för källkritiskt granskning och värderande är särskilt viktigt. Det är därför viktigt att lärarna kontinuerligt integrerar undervisningsmoment om kritiskt tänkande och ett källkritiskt förhållningssätt i respektive ämne.

Det är viktigt att undervisningen innehåller både teoretiska genomgångar och praktiska övningar av källkritiskt förhållningssätt och metod, och att dessa är ständigt levande/närvarande i undervisningen. Läraren behöver presentera olika källkritiska metoder som är relevanta utifrån ämnets vetenskapliga grund samt ge eleverna en möjlighet att reflektera över hur olika digitala källor och informationsflöden kan värderas utifrån olika vetenskapliga traditioner och metoder. Det är således av vikt att undervisningen involverar såväl text som bild, rörlig bild och ljud, samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Bedömningsområde 3: Eleverna får stöttning i användningen av källkritiskt förhållningssätt

I området granskas hur lärarna ger eleverna möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt. För att utveckla elevernas källkritiska förhållningssätt är det viktigt att lärarna tar ansvar för och leder eleverna genom att medvetet skapa uppgifter med ett väl valt innehåll och med genomtänkta frågor som eleverna ska undersöka. Lärarens ledning och stöttning bör även innebära att eleverna får stöd och konstruktiv, åldersanpassad feedback för att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt i förhållande till både digitala och tryckta källor. En annan viktig aspekt är att eleverna ges stödstrukturer, till exempel tydliga instruktioner för hur de ska arbeta eller modeller för hur saker ska presenteras, men de kan också utgöras av vägledning från läraren i konkreta situationer, exempelvis stöd i form av ändamålsenliga och genomtänkta frågor. Allteftersom kunskapen och förmågorna utvecklas över tid finns det möjlighet att minska stödstrukturernas omfattning samtidigt som uppgifterna bör stötta en progression och ge eleverna möjlighet att lära sig använda olika typer av källor samt lär sig deras styrkor och brister.

Det är viktigt att läraren utmanar eleverna att tänka utanför ramarna och ifrågasätta deras antaganden om den information de tar del av och som de undersöker samt producerar inom undervisningen. Uppgifterna bör även omfatta

källkritiska tillvägagångssätt i olika typer av digitala verktyg, olika typer av källor och former av uttryck och ge eleverna möjlighet att arbeta mer fritt med undersökande uppgifter.

Mer information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens hemsida:

[Undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan \(skolinspektionen.se\)](https://www.skolinspektionen.se/undervisningen-i-kallkritiskt-forhallningssatt-fokus-gymnasieskolan)

Bilaga 2: Författningsstöd

Gymnasieskolans syfte är enligt **skollagen** (2010:800) bland annat att ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. Utbildningen ska utformas så att den främjar social gemenskap och utvecklar elevernas förmåga att självständigt och tillsammans med andra tillägna sig, fördjupa och tillämpa kunskaper (15 kap. 2 § skollagen). Enligt **läroplanen** ska eleverna kunna orientera sig och agera i en komplex verklighet med stort informationsflöde, ökad digitalisering och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska information och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. På så vis närmar sig eleverna ett vetenskapligt sätt att tänka och arbeta. [...] Genom studierna ska eleverna stärka grunden för det livslånga lärandet. Förändringar i arbetslivet, digitaliseringen och den tekniska utvecklingen, internationaliseringen samt miljöfrågornas komplexitet ställer nya krav på människors kunskaper och sätt att arbeta. [...] I ett allt mer digitaliserat samhälle ska skolan också bidra till att utveckla elevernas digitala kompetens. Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur digitaliseringen påverkar individen och samhällets utveckling. Alla elever ska ges möjlighet att utveckla sin förmåga att använda digital teknik. De ska också ges möjlighet att utveckla ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik, för att kunna se möjligheter och förstå risker samt för att kunna värdera information (Förordning om läroplan för gymnasieskolan [SKOLFS 2011:144], Lgy 11, 1 Skolans värdegrund och uppgifter, Gymnasieskolans uppdrag).

I **läroplanen** anges vidare att det är skolans ansvar att varje elev som har slutfört ett nationellt program kan använda sina kunskaper som redskap för att bland annat kritiskt granska normer, påståenden och förhållanden, kan använda såväl digitala som andra verktyg och medier för bland annat kunskapssökande, informationsbearbetning, problemlösning och lärande, kan använda bibliotek och deras resurser samt har förutsättningar för att delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv och förmåga att kritiskt granska och bedöma det de ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Mål). Enligt läroplanen ska läraren i undervisningen utnyttja de kunskaper och erfarenheter av arbets- och samhällsliv som eleverna har eller skaffar sig under utbildningens gång samt organisera och genomföra arbetet så att eleven bland annat får möjlighet att använda digitala verktyg på ett sätt som främjar kunskapsutveckling (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Riktlinjer). Alla som arbetar i skolan ska, i skolans arbete med normer och värden, uppmärksamma de möjligheter och risker som den ökande digitaliseringen medför (Lgy 11, 2.2 Normer och värden, Riktlinjer).

Av **skollagen** följer att det pedagogiska arbetet vid en skolenhet ska ledas och samordnas av en rektor (2 kap. 9 skollagen). Enligt **läroplanen** har rektorn ett särskilt ansvar för att utbildningen utformas så att alla elever, för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, ges handledning och får tillgång till och förutsättningar att använda läromedel av god kvalitet samt andra lärverktyg för en tidsenlig utbildning, däribland skolbibliotek och digitala verktyg. Rektor ansvar vidare för att lärare och annan personal får möjlighet till den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter och kontinuerligt ges möjlighet att dela med sig av sin kunskap samt att lära av varandra för att utveckla utbildningen. Rektor har därtill ansvar för att skolbibliotekets verksamhet används som en del i undervisningen och för att stärka elevernas språkliga och digitala kompetens (Lgy 11, 2.6 Rektorns ansvar).

I **ämnesplaner** för engelska, historia, religionskunskap, samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk, naturkunskap, biologi, fysik och kemi anges bland annat följande avseende respektive ämnes syfte. Undervisningen i engelska ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur man söker, värderar, väljer och tillägnar sig innehåll från olika källor. I historia ska eleverna ges möjlighet att söka, granska, tolka och värdera olika typer av källor och att använda digitala verktyg för att söka information från olika medier. I religionskunskap ska ge eleverna ges möjlighet att analysera texter och begrepp, kritiskt granska källor i digital och annan form, diskutera och argumentera. I svenska och svenska som andraspråk ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om hur man söker, sammanställer och kritiskt granskar information från olika källor och ge eleverna förutsättningar att utveckla sin förmåga att orientera sig, läsa, sovra och kommunicera i en vidgad digital textvärld med interaktiva och föränderliga texter. I naturkunskap ska undervisningen syfta till att eleverna bland annat utvecklar förmåga att kritiskt värdera och ta ställning i frågor som har ett naturvetenskapligt innehåll. I biologi, fysik och kemi ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar förmåga att kritiskt värdera och skilja mellan påståenden som bygger på vetenskaplig respektive icke-vetenskaplig grund. I ämnesplan för samhällskunskap anges att ett komplext samhälle med stort informationsflöde och snabb förändringstakt kräver ett kritiskt förhållningssätt och eleverna ska därför ges möjlighet att utveckla ett sådant. Det omfattar förmåga att söka, strukturera och värdera information från olika källor och medier samt förmåga att dra slutsatser utifrån informationen. Eleverna ska ges förutsättningar att utveckla förmåga att söka, kritiskt granska och tolka information från olika källor samt värdera källornas relevans och trovärdighet.

Bilaga 3: Mall för huvudmannens redovisning

Detta formulär kan användas som stöd för er när ni redovisar hur ni har arbetat med de utvecklingsområden som Skolinspektionen har identifierat i samband med den regelbundna kvalitetsgranskningen.

Redovisningen av vidtagna åtgärder ska fastställas av huvudmannen.

Utvecklingsområde 1: För att kunna utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt behöver lärarna, med hjälp av rektorn och skolbibliotekarien, uppdatera sig kring nya rön avseende källkritiskt förhållningssätt och de digitala världar eleverna rör sig i.
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:
Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:

Utvecklingsområde 2: Lärarna behöver åskådliggöra behovet av källkritik för eleverna och i det arbetet inkludera olika typer av källor.
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:

Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:

Utvecklingsområde 3: Lärarna behöver ge eleverna tydlig och framåtsyftande återkoppling när det gäller så väl att söka, granska och värdera källor så att eleverna kan utveckla sitt källkritiska förhållningssätt.
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:
Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:

En viktig del i Skolinspektionens arbete är att ta del av elevernas synpunkter om sin skolsituation i våra utredningar. Vi skulle därför vilja veta om ni återkopplat vårt beslut till eleverna och i så fall på vilket sätt?
